

Het ideale plaatje

OVER KINDEREN, OUDERS EN HULPVERLENERS

Jan Dirk van der Ploeg

Het ideale plaatje

Over kinderen, ouders en hulpverleners

Jan Dirk van der Ploeg

ISBN 978 90 8560 396 2

NUR 740/847

THEMA J / JNE

© 2025 Uitgeverij SWP Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

All rights are reserved, including those for text and data mining, AI training and similar technologies.

Voorwoord

Over ideale kinderen, ouders en hulpverleners is aanzienlijk minder geschreven dan over jeugdigen met problemen. In de onderzoeksliteratuur wordt breed uitgemeten welke problemen kinderen kunnen hebben. Maar wat we nu precies moeten verstaan onder een ideaal kind, blijft onderbelicht. Het is in lijn met wat we dagelijks op het nieuws horen en in de krant lezen. Het ongewone, het afwijkende, het abnormale trekt de aandacht. Positief nieuws is minder interessant en daar zijn we ook minder gevoelig voor.

We spreken veelal van ideale kinderen als zij gedrag vertonen dat in overeenstemming is met de normen en waarden die in de samenleving worden gehanteerd en zij tegemoetkomen aan de verwachtingen van hun ouders.

Onderzoek onder ouders heeft meerdere eigenschappen van ideale kinderen opgeleverd. Daarin domineren vooral kenmerken als zelfvertrouwen, empathie, autonomie, een coöperatieve houding en een creatieve instelling. Deze kenmerken zijn ook hard nodig om zich staande te houden in een sterk veranderende wereld die vooral gezien moet worden als een prestatiegerichte maatschappij.

De druk om te presteren is goed zichtbaar onder schoolgaande kinderen en jongeren. Een kwart van hen heeft moeite om het tempo bij te houden en te voldoen aan de eisen van de school, de ouders of aan zichzelf opgelegde eisen. Bestaat er een ideale opvoeding waarbij deze en andere problemen worden voorkomen of opgelost?

Menig onderzoek laat zien dat een autoritatieve manier van opvoeden – ook wel democratische stijl genoemd – het meest ideaal is. Kenmerkend hierbij is dat ouders responsief zijn en redelijke eisen stellen. Zij hebben oog voor de belangen van het kind en blijven niet strak vasthouden aan het ideale plaatje dat zij voor ogen hebben.

Als het onverhoopt niet goed gaat met kinderen en jongeren en het tot problemen leidt, komt de hulpverlener in beeld. Lost die de problemen op? Vaak wel, maar niet altijd. De hulpverlener is niet almachtig en zeker ook niet perfect. Dat neemt niet weg dat er wel een ideaal beeld bestaat van de hulpverlener. Behalve bepaalde persoonlijkheidskenmerken is het vooral de relatie tussen hulpverlener en cliënt die doorslaggevend is in het succes van de hulpverlening.

Oegstgeest

Jan Dirk van der Ploeg

Inhoud

DEEL I	KINDEREN	11
HOOFDSTUK 1	Over het ideale kind	13
	1. Inleiding	13
	2. Perfecte kinderen?	13
	3. Hoe ziet het ideale kind eruit?	14
	Negatieve persoonlijkheidskenmerken	16
	4. Culturele invloeden	17
	5. Invloeden van een veranderende wereld	18
	6. De relatie tussen kind en ouders	19
	7. Demografische factoren	19
	8. Tot slot	20
HOOFDSTUK 2	Het perfectionistische kind	21
	1. Inleiding	21
	2. Beschrijvingen van perfectionisme	21
	3. Aangepast en onaangepast perfectionisme	22
	4. De rol van de opvoeding	23
	5. Samenhang met problemen	24
	6. Bepaling van perfectionisme	25
HOOFDSTUK 3	Gekooide kinderen	27
	1. Inleiding	27
	2. Als de druk te groot wordt	27
	3. Gevolgen	28
	4. Wie zijn deze ouders?	28
	5. Twee typen kinderen	29
	6. Ervaringen topsporters	30
	7. Tot slot	30
HOOFDSTUK 4	Kinderen in een niet ideale wereld	33
	1. Inleiding	33
	2. In wat voor samenleving leven we?	33
	3. De prestatie maatschappij	34
	4. Hoe gaan jeugdigen met deze druk om?	35

	5.	Het gebruik van sociale media	36
	6.	De invloed van sociale media	38
	7.	De school nader bezien	39
	8.	Wat houdt schoolstress in?	40
	9.	Risico- en beschermende factoren	41
	10.	Vaststellen van school burnout	42
DEEL II		ouders	45
HOOFDSTUK 5		Over ideale ouders	47
	1.	Inleiding	47
	2.	Het dominante beeld van de ideale moeder	47
	3.	De invulling van het moederschap staat ter discussie	49
	4.	Verwachtingen rond het moederschap	50
	5.	Beïnvloedende factoren	51
	6.	De ideale 'moeder' wereldwijd gezien	51
	7.	De ideale 'ouders' wereldwijd gezien	53
	8.	Het bepalen van de ideale ouders	53
	9.	Hoe kijken kinderen naar hun moeder?	54
	10.	Verschilt de ideale moeder van de ideale vader?	55
HOOFDSTUK 6		De nieuwe grootouders	57
	1.	Inleiding	57
	2.	De significante rol van de grootouders	57
	3.	Grootouders met en voor hun (klein)kinderen	58
	4.	Grootouders en opvoeding	59
	5.	Hoe ervaren grootouders hun kinderen?	60
	6.	Hoe beleven kleinkinderen hun grootouders?	61
	7.	De ideale grootouders door de bril van de kinderen	63
	8.	Ben ik een ideale grootouder?	64
HOOFDSTUK 7		Bestaat er een ideale opvoeding?	67
	1.	Inleiding	67
	2.	Opvoedingsstijlen	67
	3.	Disciplineringsstrategieën tijdens de opvoeding	69
	5.	De autoritatieve opvoedingsstijl en cultuur	70
	6.	Verschil tussen werkelijk en ideaal opvoeden	72

	7. Zitten echtparen op dezelfde lijn?	73
	8. Kijk van professionals werkzaam in de praktijk	74
	9. Het bepalen van de ideale opvoeding	75
DEEL III	DE HULPVERLENER	77
HOOFDSTUK 8	De ideale hulpverlener	79
	1. Inleiding	79
	2. De ideale relatie tussen therapeut en cliënt	79
	3. Het vaststellen van de therapeutische alliantie	80
	4. Kenmerken van de ideale therapeut/hulpverlener	81
	5. Hoe denken cliënten over hun hulpverlener?	82
	6. De ideale hulpverlener in meervoudige relaties	83
	7. Het 'Dodo Bird Verdict'	85
HOOFDSTUK 9	Het pleeggezin als ideale oplossing?	87
	1. Inleiding	87
	2. Selectiecriteria	88
	3. Opvoedingsstijl als basiskenmerk	89
	4. Hoe denken de betrokkenen over een ideaal pleeggezin?	89
	5. Wie zijn de pleegkinderen?	91
	6. De ideale match	92
	7. Richtinggevende theorieën	93
	8. Breakdown	95
HOOFDSTUK 10	Jeugdhulpverleners in zwaar weer	97
	1. Inleiding	97
	2. Cijfers over burn-outklachten	97
	3. Wat is burn-out	98
	4. Oorzaken	99
	5. Mogelijke klachten bij een burn-out	100
	6. Groepsleiding en gezinsvoogden	101
	7. Bepalingen van burn-out	102
	8. Het verloop van burn-out	103
	9. Arbeidssatisfactie	104
	10. Metingen van arbeidssatisfactie	105

BIJLAGEN

BIJLAGE 1	Child and Adolescent Perfectionism Scale	109
BIJLAGE 2	Self-Image as Mother Scale (SIMS)	110
BIJLAGE 3	Intensive Parenting Attitudes Questionnaire (IPAQ)	111
BIJLAGE 4	Parenting Style Questionnaire (PSQ)	113
BIJLAGE 5	De ideale groepsleider/ster	115
BIJLAGE 6	Risicofactoren in het matchingsproces	116
BIJLAGE 7	Verkorte versie van de Burnout Assessment Tool (BAT)	117
	Cognitieve ontregeling	117
	Emotionele ontregeling	117
BIJLAGE 8	Arbeidssatisfactie Index (ASI)	118
	Literatuur	121

DEEL I

Kinderen

Perfekte kinderen en volwassenen bestaan niet. Dat betekent echter niet dat er geen ideaalbeelden van hen bestaan. Kinderen die bijvoorbeeld voldoen aan de verwachtingen van hun ouders, kunnen door hen als ideale kinderen worden gezien. Over het ideale kind bestaan verschillende meningen die uiteen kunnen lopen al naar gelang de cultuur en het land waarbinnen kinderen opgroeien en de sociaal-economische positie waarin het gezin verkeert.

Er zijn echter nauwelijks onderzoeken die een beeld verschaffen van het ideale kind, in tegenstelling tot het grote aantal om problematische gedragingen vast te stellen. Het ideale kind lijkt vooral te worden getypeerd als een niet-probleematisch kind.

Perfekte kinderen bestaan niet, maar er zijn wel perfectionistische kinderen en jongeren. Dat zijn jeugdigen met een extreem sterk en vaak onrealistisch streven naar hooggestemde doelen en daarmee gepaard gaande strenge eisen. Jeugdigen kunnen die zichzelf opleggen, maar het kunnen ook de ouders zijn. Er valt een onderscheid te maken in een aangepast (gezond) perfectionisme en een onaangepast (ongezond) perfectionisme. Deze laatste vorm gaat dikwijls gepaard met psychosociale problemen van overwegend internaliserende aard.

Kinderen kunnen door hun ouders gedwongen worden om te voldoen aan het ideale plaatje dat zij in hun hoofd hebben. Deze kinderen zijn slecht af. Het zijn vaak ouders met onvervulde wensen uit hun eigen jeugd en die deze nu via hun kinderen alsnog willen waarmaken. De kinderen worden permanent onder druk gezet om een weg te bewandelen die zij niet zelf hebben gekozen. Zij belanden in een kooi en beseffen later wat zij hebben gemist.

Dat geldt ook voor kinderen die er zelf voor kiezen om alles opzij te zetten voor dat ene doel: de beste zijn. Later blijkt vaak dat zij tijdens hun jeugd veel hebben gemist.

Jeugdigen groeien op in een samenleving die verre van ideaal is en waarin veel van hen wordt gevraagd. Op meerdere fronten ervaren zij druk in deze prestatiegerichte maatschappij. Zijn de jeugdigen van vandaag *snowflakes* of zijn ze vol zelfvertrouwen? De meeste jeugdigen beschikken over voldoende positieve copingvaardigheden om niet in problemen te komen. Dat geldt niet voor iedereen. Dat is onder meer zichtbaar bij een groot deel van de schoolgaande kinderen. Zij gaan gebukt onder de eisen van de school en die van hun ouders. Dat leidt bij een kwart van hen tot burn-outklachten.

Over het ideale kind

1. Inleiding

Als het over ideale kinderen gaat, hebben we het dan ook over perfecte kinderen? Nee.

Perfectie verwijst naar iets dat volmaakt, compleet is en zonder fouten. Dat bereiken is onrealistisch, gezien de onvolmaakte mens en de imperfecte samenleving. Elk kind faalt weleens en heeft naast positieve eigenschappen ook minder gunstige kenmerken. Een perfect kind is een illusie, een utopie. *Every single person has some ability while no person has infinite perfection.*

De meeste ouders zijn zich er wel van bewust dat het perfecte kind niet bestaat, maar hebben wel bepaalde verwachtingen en stellen ook bepaalde eisen. Zij hopen dat hun kind goed terecht komt en doen hun best om hen te helpen zich optimaal te ontwikkelen op school, in hun vrije tijd, in hun relaties met anderen en later in hun werk. Hoe sterker kinderen aan deze verwachtingen tegemoetkomen, hoe meer ouders hen als ideale kinderen zullen beschouwen en ervaren. Is het stilstaan bij het perfecte kind dan tijdsverspilling? Ligt het te ver buiten onze horizon? Dat valt te bezien.

2. Perfecte kinderen?

Het zal niet zo ver komen als Aldous Huxley in zijn boek de *Brave New World* in 1933 schetste, over een toekomst waarin kinderen niet meer worden geboren, maar gemaakt met behulp van nieuwe technologische middelen. Maar toch.

Onlangs hebben onderzoekers van de Universiteit van Maastricht een nieuwe genetische test ontwikkeld – de Preïmplantatie Genetische Test (PGT) – waarmee het hele genoom (erfelijke informatie) van ivf-embryo's kan worden afgelezen. Dit testen wordt 'embryo-selectie' genoemd en wordt gebruikt om te zoeken naar mogelijke, ernstige (erfelijke) afwijkingen, zoals de kans op miskramen, taaislijmziekte, borstkanker en het syndroom van Down.

Tot zover betekent de nieuwe test alleen maar winst. Er zijn echter ook zorgen rond mogelijke toekomstige nieuwe vormen van testen waarbij ook psychiatrische ziekten en gedragsafwijkingen kunnen worden aangetoond (Siermann, 2024). Kun je ouders opzadelen met de onmogelijke keus voor 'het beste kind', vroeg hoogleraar Guido de Werf zich af in een column in de NRC (oktober 2024).

Stel dat we inderdaad genetisch en prenataal kunnen testen op alle mogelijke afwijkingen en daarmee het ideaal van het perfecte kind dichterbij kunnen brengen; welke afwijkingen maken het leven dan wel/niet de moeite waard?

Het blijkt nu al dat niet iedereen blij is met de huidige ontwikkeling en dat er grote weerstand bestaat tegen mogelijk toekomstige screening op niet-medische kenmerken zoals gedragskenmerken. Dat zou kunnen leiden tot een lijst met steeds meer gewenste en ongewenste fysieke en psychische gezondheidskenmerken.

Deze ontwikkelingen wakkeren de hoop aan dat het kind in de toekomst gevrijwaard blijft van allerlei lichamelijke en psychische gezondheidsproblemen. Het is aan de samenleving om te bepalen hoever we daarin willen en mogen gaan.

Kortom, een nadere ethische reflectie is geboden. Zeker nu we al signalen zien die verbazen en verontrusten. Zo gaf in de VS een lesbisch, doof koppel aan een kind te willen dat ook doof is, omdat zij zich het meest geschikt achtten om zo'n kind op te voeden. Verder gaf in Australië een echtpaar met het syndroom van Down te kennen een kind te wensen dat ook dit syndroom had.

3. Hoe ziet het ideale kind eruit?

Wie op zoek gaat naar vragenlijsten en schalen om te bepalen hoe het ideale kind eruitziet, komt al snel tot de ontdekking dat er op dat terrein heel weinig te vinden is. In tegenstelling tot het grote aantal meetinstrumenten met betrekking tot problematische kinderen, is er als het gaat om het ideale kind opvallend weinig gepubliceerd. Dat wijst erop dat het moeilijk is om vast te stellen wat we nu precies onder een ideaal kind moeten verstaan.

Het probleem is vergelijkbaar het definiëren van het begrip gezondheid. Wanneer ben je gezond? Ook hier worden veel kenmerken genoemd die wijzen op gezondheidsproblemen, maar ontbreekt het aan een eenduidige definitie van gezondheid.

Een van de eerste onderzoekers die zich afvroeg hoe ouders en leerkrachten denken over een ideaal kind was Ellis Torrance (1975) verbonden aan de Universiteit van Georgia. Hij redeneerde dat wanneer we weten wat ouders en leerkrachten beschouwen als een ideaal kind voor goede schoolprestaties, ouders en leerkrachten de kinderen gerichter kunnen begeleiden.

Torrance beschouwde 'creativiteit' als het essentiële persoonlijkheidskenmerk om op school succes te boeken en zich goed te kunnen handhaven in een complexe en snel veranderende wereld. De zoektocht naar het ideale kind ging aanvankelijk uit van deze veronderstelling.

In 1966 zette Torrance de eerste stappen in de ontwikkeling van de *Torrance Test of Creative Thinking* (TTCT). Hij deed dat wereldwijd en verrichtte onderzoek onder basisschoolleerlingen uit verschillende landen (waaronder Australië, Duitsland en India) en hun leerkrachten en ouders. Uiteindelijk kwam hij tot 66 kenmerken.

Van deze 66 kenmerken werden voor leerlingen als ‘meest ideaal’ gezien: nieuwsgierig, onderzoekend, bereid risico’s te nemen en onafhankelijk durven denken. Tot de ‘minst ideale’ kenmerken van leerlingen behoorden gehoorzaamheid, verlegenheid, angstig en submissief gedrag.

Een panel van experts kwam tot een bepaalde ordening van deze 66 kenmerken. Dat leidde tot de volgende vier dimensies van het ideale kind: zelfverzekerd, sociaal, kritisch en initiatiefrijk.

Na meerdere onderzoeken introduceerde Torrance de *Ideal Child Checklist* (ICC) om te bepalen wat het ideale kind is in de ogen van de ouders. Ligaya Paguio (1983) eveneens verbonden aan de Universiteit van Georgia gebruikte deze checklist om te onderzoeken hoe ouders dachten over het ideale kind. Zij betrok 522 middenklasseouders in haar onderzoek, van wie 295 moeders en 227 vaders waren. Zij hadden allemaal één of meerdere kinderen. Elk van de 66 items werd beoordeeld op een zevenpuntsschaal lopend van ‘dat moedig ik sterk aan’ tot ‘dat ontmoedig ik sterk’. Met behulp van factoranalyses werd onderzocht of er duidelijke dimensies waren te onderscheiden. Dat leverde de volgende vier redelijk onafhankelijke factoren op:

- *Autonome persoonlijkheidskenmerken*
 - onafhankelijk
 - breed georiënteerd
 - assertief
- *Sociale persoonlijkheidskenmerken*
 - hardwerkend
 - ordelijk
 - betrokken bij anderen
- *Creatieve persoonlijkheidskenmerken*
 - sensitief
 - coöperatief
 - doelgericht